

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ (GENDER STEREOTYPES) – загальноприйняті усталені оцінки норм поведінки, спрощені уявлення про образи жінок та чоловіків, стандартизовані стійкі судження щодо моделей їхньої поведінки та рис характеру, яким відповідає поняття «жіноче» і «чоловіче» та які закріплюються у свідомості без урахування соціальних змін, суспільного розвитку і життєвих процесів, що відбуваються як на локальному, так і на глобальному рівні (Т.Мельник, Л.Кобелянська). Гендерні стереотипи, як і будь-які інші стереотипи (вікові, расові, культурні та ін.), мають позитивні й негативні аспекти. Позитивним є те, що гендерні стереотипи допомагають легше сприймати дійсність, орієнтуватись у різних обставинах та ситуаціях без докладання додаткових зусиль. Негативним у гендерних стереотипах є спричинення психологічного тиску на особистість чоловіка і жінки, відсутність чіткого уявлення про об'єктивні реалії життя, стримування змін, формування несприйняття новацій та ін.

Науковці (Т. Говорун, О. Кікінежді) виділяють декілька *груп* гендерних стереотипів.

1. Стереотипи, що стосується фізіологічних, психологічних, поведінкових уявлень про жінок і чоловіків. Так, наприклад стереотипними вважаються міркування, що жінки від природи володіють такими рисами, як м'якість, ніжність, турботливість, поступливість, скромність та ін., а чоловікам вроджено притаманна активність, незалежність, цілеспрямованість, грубість, сміливість, мужність тощо. Але при детальному аналізі кожної людини стає зрозумілим, що ці риси та якості швидше є загальнолюдськими, а не притаманними окремій статі. У більшості людей спостерігаються одночасно типово «фемінні» й типово «маскулінні» ознаки у зовнішності, поведінці, мисленні. Все залежить від спадковості, вродженої фізіології, гормонального коливання та соціального середовища, у якому формується особистість. Навіть у фізіології, яка часто є інструментом маніпулювання представниками біодетермінізму щодо пояснення особливостей поведінки жінок і чоловіків, є більше спільного, аніж відмінного, адже мова йде про один біологічний вид – людину.

Важливими на сьогодні для гармонійного розвитку особистості та повноцінної самореалізації у різних сферах життєдіяльності є такі риси і якості, як креативність, цілеспрямованість, організованість, працелюбність, раціональність, логічне мислення, толерантність, емпатія, асертивність, добре сформовані базові компетентності, уміння

конструктивно вирішувати конфлікти, знаходити компроміси, не залежно якої статі людина.

2. Стереотипи, що стосуються сфер діяльності жінок і чоловіків. У сучасній економіці спостерігаються так звані «жіночі» та «чоловічі» сфери діяльності. До «жіночих» традиційно відносять сферу освіти, виховання, медицину, легку промисловість, малий бізнес, сферу послуг, виконавчу владу, юриспруденцію тощо. До «чоловічих» – великий бізнес, політику, важку промисловість, військову сферу, армію, авіацію та флот, сфери, пов'язані з ризиком та небезпеками. Для того, щоб проаналізувати, в чому полягає суть такого розподілу, варто оцінити статус названих сфер діяльності, оплату праці та владу, яку мають люди, зайняті у тій чи іншій галузі.

3. Стереотипи, пов'язані з виконанням професійних та сімейних ролей. За жінками традиційно закріпились сімейні ролі, за чоловіками – професійні. Хоча об'єктивна реальність свідчить про те, що пересічна українська сім'я може якісно функціонувати за умови поєднання цих двох ролей як для жінки, так і для чоловіка.

4. Стереотипи, пов'язані із зовнішністю жінок та чоловіків. Сучасна масова культура (телебачення, преса, Інтернет, реклама) постійно пропонує і пропагує певні взірці, образи для наслідування жінок і чоловіків: від модної у цьому сезоні кольорової гами одягу та взуття до актуальної статури, зросту, довжини і кольору волосся та очей, ступеня засмаги, ваги та ін. Штучність тиражованих масовою культурою образів та неможливість їх досягнення часто породжує надмірну кількість комплексів як у жінок, так і в чоловіків. Адже бажані параметри жіночого тіла – 90/60/90 можуть мати лише 2% жінок від природи. Для чоловічого тіла теж передбачені певні стандарти. Часто прагнення домогтися означених розмірів тіла спричиняє ряд негативних наслідків: неврози, замкнутість, невротичну анорексію та невротичну булімію, суїцидальні пориви та ін., не залежно від статі людини, адже норми краси надзвичайно стійкі і важливі для підлітків та молоді особливо.

Варто звернути увагу на надмірно ранню сексуалізацію, особливо жіночих образів, що існує не тільки у масовій культурі (мультфільмах), дитячій літературі (Енциклопедії для справжніх принцес), ляльках Барбі, декольтованому одязі, дитячому взутті на підборах, використанні косметики, а й у масовій появі останнім часом конкурсів дитячої краси, міні-міс. Небезпечним у цих конкурсах передусім їхнє змістове наповнення, яке

дублює конкурси краси для дорослих жінок: дефіле в сукні, дефіле в купальниках та ін., а оцінюють такі конкурси дорослі чоловіки. Означені тенденції корелюють зі збільшенням випадків педофілії, раннього статевго дебюту, абортів, хвороб, які передаються статевим шляхом.

Серед найпоширеніших стереотипів у нашій культурі є наступні: «жінки – берегині домашнього вогнища, а чоловіки – здобувачі засобів до існування», «чоловіки – сильна стать, жінки – слабка стать», «жінки можуть вільно виявляти свої почуття, а чоловіки зобов'язані тримати емоції в собі» та ін. Важливо розуміти, що таких висновків кожна людина доходить не відразу. У процесі соціалізації ґендерні стереотипи поступово нав'язуються особистості через різноманітні агенти, фактори та механізми, закріплюються у свідомості, а згодом видаються за свої «власні», «природні» та «незмінні». Ґендерне маркування дитини починається з кольору стрічки на покривальці після народження немовляти, одягу, іграшки, візочка, оформлення дитячої кімнати. З віком додається стрижка, вибір діяльності та захоплень, модель спілкування з іншими дітьми, щоб засвідчити успішне сприйняття себе як хлопчика чи дівчинки, і таким чином власної «нормальності».

Ґендерні стереотипи схожі на айсберг: те, що на перший погляд, допомагає швидше розпізнати ситуацію, зорієнтуватись у людях та обставинах, говорить про надводну, проте малу частину айсбергу. Негативні аспекти якраз виявляються у його підводній частині, тому прихованому впливі, який криється у стереотипі. Це має набагато більше небезпек і проблем як для окремої особистості, так і для всього суспільства, оскільки впливає на процеси ідентифікації, соціалізації та самореалізації особистості.

Дослідниця ґендерних аспектів суспільного життя О. Плахотнік пропонує такий рецепт проти ґендерних стереотипів:

I. Ознайомитись з основами ґендерної теорії й спробувати дивитись на світ через «ґендерні окуляри».

II. Навчитись відрізняти стереотипні уявлення від життєвих реалій.

III. Стежити повсякчас за собою, щоб не відтворювати стереотипи, а ставитися до людей і світу вдумливо й неупереджено.

IV. Навчити (після засвоєння пунктів 1-3) хоча б кількох інших людей (своїх дітей, друзів, колег, клієнтів).

У контексті соціально-педагогічної роботи важливо працювати над ґендерними стереотипами, розвінчувати їх «незламність» та консервативну стійкість з метою об'єктивного сприйняття й оцінки соціальних явищ у процесі роботи з дітьми, батьками, колегами, клієнтами.

Література

1. Бурейчак Т. Соціологія маскулінності : навч. посіб. / Т. Бурейчак. — Львів : Магнолія, 2006, 2011. — 142 с.
2. Говорун Т. Гендерна психологія : навч. посіб. / Т. Говорун, О. Кікінежді. — К. : Видавничий центр «Академія», 2004. — 308 с.
3. Мельник Т. 50/50 : Сучасне ґендерне мислення : [словник] / Т. Мельник, Л. Кобилянська. — К. : К.І.С., 2005. — 280 с.
4. Плахотнік О. Ліки від ґендерних стереотипів / О. Плахотнік // Інформаційно-просвітницьке видання «Я». — 2007. — №2. — С.16.

© **Софія Котова-Олійник**

© **Олена Остапчук**